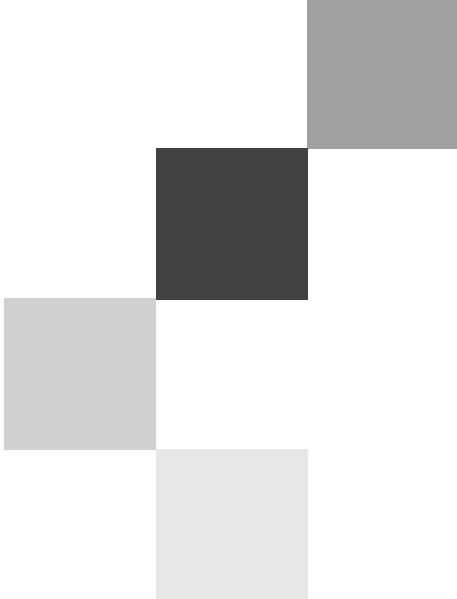

*Martin Bastl, Miroslav Mareš
Josef Smolík, Petra Vejvodová*

KRAJNÍ PRAVICE *a* KRAJNÍ LEVICE v ČR

*Martin Bastl, Miroslav Mareš
Josef Smolík, Petra Vejvodová*

KRAJNÍ PRAVICE *a* KRAJNÍ LEVICE v ČR

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Mgr. Martin Bastl, Ph.D.

doc. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D.

PhDr. Josef Smolík, Ph.D.

Mgr. et Mgr. Petra Vejvodová

KRAJNÍ PRAVICE A KRAJNÍ LEVICE V ČR

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400

www.grada.cz

jako svou 4609. publikaci

Recenzovali:

doc. Ing. Dr. Štefan Danics, Ph.D.

Mgr. Marek Suchánek

Odpovědný redaktor Zdeněk Kubín

Sazba a zlom Vojtěch Kočí

Návrh a zpracování obálky Vojtěch Kočí

Počet stran 288

Vydání 1., 2011

Vytisklo TISK CENTRUM s.r.o., Moravany

© Grada Publishing, a.s., 2011

ISBN 978-80-247-3797-3 (tištěná verze)

ISBN 978-80-247-7256-1 (elektronická verze ve formátu PDF)

Obsah

O autorech	9
Úvod	11
Literatura	13
1. Komunismus	15
1.1 Úvod do kontextu	15
1.2 Vývoj	21
1.2.1 Komunistická strana Čech a Moravy	21
1.2.2 Mládežnické komunistické organizace	31
1.2.3 Dogmatické marxisticko-leninské organizace	36
1.2.4 Komunisticko-národovecké organizace	41
1.2.5 Organizace spolupracující s komunistickými a komunistům blízkými režimy	46
1.2.6 Trockistické organizace	47
1.2.7 Maoistické organizace	51
1.2.8 Levý komunismus	52
1.2.9 Nacionálně-bolševické organizace	53
1.2.10 Organizace nevyprofilovaných komunizujících směrů militantní nové levice	54
1.2.11 Exkurz: Neomarxistické socialistické organizace	57
1.3 Strategie	58
1.3.1 Základní rysy a determinanty strategie	58
1.3.2 Koalice, aliance a společné platformy	58
1.3.3 Volební, mediální a osvětové strategie	61
1.3.4 Konfrontační a násilné strategie	64
1.4 Programový a ideologický vývoj	65
1.5 Společensko-politický kontext působení	70
1.5.1 Základní determinanty působení komunismu	70

1.5.2	Vztah veřejnosti ke komunismu	70
1.5.3	Spojenci komunistů v politickém spektru	71
1.5.4	Odpůrci	73
1.5.5	Represe	74
1.5.6	Mezinárodní kontext	76
1.6	Zhodnocení	76
	Seznam zkratk	78
	Materiály	80
	Literatura	87
2.	Anarchismus	91
2.1	Uvedení do kontextu	91
2.1.1	Terminologie	91
2.2	Vývoj	94
2.3	Strategie	118
2.3.1	Základní rysy a determinanty strategie	118
2.3.2	Agitační a osvětové strategie	119
2.3.3	Konfrontační a násilné strategie	121
2.4	Programový a ideologický vývoj	122
2.5	Společensko-politický kontext působení	126
2.5.1	Základní determinanty působení anarchismu a vztah veřejnosti	126
2.5.2	Spojenci anarchistů v politickém spektru a mezinárodní kontext	127
2.5.3	Odpůrci a represe	129
2.6	Zhodnocení	130
	Seznam zkratk	131
	Odborná literatura	132
	Primární zdroje	132
	Sekundární zdroje (analýzy, průzkumy, novinové články)	137
3.	Neonacismus	139
3.1	Úvod do kontextu	139
3.2	Vývoj	143
3.2.1	Národní odpor	145
3.2.2	Resistance Women Unity	149
3.2.3	Autonomní nacionalisté	150
3.2.4	Anti-Antifa	155
3.2.5	Dělnická strana	156
3.3	Strategie	169
3.4	Programový a ideologický vývoj	174
3.5	Společensko-politický kontext působení	177

3.5.1	Vztah veřejnosti a médií	178
3.5.2	Spojenci	179
3.5.3	Odpůrci	180
3.5.4	Represe	182
3.5.5	Mezinárodní kontext	184
3.6	Zhodnocení	186
	Seznam zkratk	189
	Odborná literatura	190
	Primární zdroje	192
	Sekundární zdroje (analýzy, novinové články)	194
4.	Nacionalismus	197
4.1	Úvod do kontextu	197
4.1.1	Základní termíny	202
4.2	Vývoj národovecké krajní pravice v letech 2000–2011	215
4.2.1	První etapa: 2000–2003	218
4.2.2	Druhá etapa: 2004–2008	229
4.2.3	Třetí etapa: 2009 – současnost	238
4.3	Strategie národovecké krajní pravice v letech 2000–2011	242
4.4	Programový a ideologický vývoj: mobilizační témata	247
4.5	Společensko-politický kontext působení národovecké krajní pravice	258
4.6	Zhodnocení národovecké krajní pravice	260
	Seznam zkratk	263
	Literatura	264
	Další zdroje (rozhovory, tiskoviny)	272
	Závěr	273
	Věcný rejstřík	277
	Jmenný rejstřík	283

O autorech

Mgr. Martin Bastl, Ph.D. (*1973), absolvoval Fakultu sociálních studií Masarykovy univerzity. V současnosti je zaměstnán jako odborný asistent Oddělení bezpečnostních a strategických studií Katedry politologie FSS MU. Zabýval se výzkumem politického radikalismu, zejména levicového, a kritikou teorií, dějinami strategického myšlení a soudobými koncepcemi vedení boje, včetně kybernetické a informační války. Na tato témata publikoval řadu článků a monografií *Radikální levice v České republice*. V minulosti pracoval také jako žurnalista a konzultant se zaměřením na problematiku ICT a počítačové bezpečnosti.

doc. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D. (*1974), vedoucí Oddělení bezpečnostních a strategických studií Katedry politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Zaměřuje se na výzkum politického extremismu a terorismu ve středovýchodní Evropě. Je autorem publikací *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR* (2003) a *Terorismus v ČR* (2005) a dále autorem či spoluautorem více než 150 odborných textů. V letech 2001–2008 působil jako soudní znalec v oboru kriminalistika, zapsaný u Krajského soudu v Brně. Je členem European Expert Network on Terrorism Issues.

PhDr. Josef Smolík, Ph.D. (*1976), působí jako odborný asistent Oddělení bezpečnostních a strategických studií Katedry politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Na Masarykově univerzitě vystudoval politologii, psychologii a sociální pedagogiku. Profesně se zaměřuje na bezpečnostní politiku, subkultury mládeže, radikální politické strany a politickou psychologii. Autor či spoluautor knih *Fotbalové chuligáni* (2004, s M. Marešem a M. Suchánkem), *Fotbalové chuligánství* (2008), *Psychologie vůdcovství* (2008, s J. Lukášem), *Krajní pravice ve vybraných zemích střední a východní Evropy: Slovensko, Polsko, Ukrajina, Bělorusko, Rusko* (2009, s P. Kupkou

a M. Laryšem), *Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. století* (2010, s T. Šmídem a kol.). Nakladatelství Grada Publishing vydalo jeho knihu *Subkultura mládeže: Uvedení do problematiky* (2010). Je výkonným redaktorem recenzovaného časopisu Rexter (www.rexter.cz).

Mgr. et Mgr. Petra Vejvodová (*1984), absolventka magisterského programu politologie a programu mezinárodní vztahy na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity, v současné době studentka doktorského studia Katedry politologie tamtéž. Odborně se věnuje problematice politického pravicového extremismu a radikalismu v Evropě. Je autorkou například odborného textu *Autonomní nacionalismus* (Rexter, 2008) či kapitoly *Transnacionální novopohanské neonacistické organizace* v publikaci *Náboženské kořeny pravicového extrémizmu* (2010).

Úvod

Martin Bastl, Miroslav Mareš, Josef Smolík, Petra Vejvodová

Krajní pravice i krajní levice jsou politickými směry, kterým je obecně věnována značná mediální i odborná pozornost. Tato kniha si klade za cíl přehledně popsat a v základních rysech analyzovat vývoj a hlavní atributy působení krajní levice a krajní pravice v České republice v prvním desetiletí 21. století. Pokouší se identifikovat hlavní události a procesy, které se v obou zmiňovaných částech politického spektra objevily. Vychází přitom z dlouhodobého zájmu všech autorů a autorky o danou problematiku a z rozsáhlé základny primárních materiálů i dostupné odborné literatury.

Knihu lze chápat jako dílo, které pokračuje v linii výstupů z výzkumu politického radikalismu a extremismu a subkultur mládeže na politologických pracovištích Masarykovy univerzity, který je zde rozvíjen již od poloviny devadesátých let a v současné době je koncentrován především na Oddělení bezpečnostních a strategických studií Katedry politologie Fakulty sociálních studií MU.

Z hlediska poznání obou fenoménů bylo patrné, že od počátku dekády nebyla k dispozici souhrnná česky psaná odborná publikace, která by se krajní pravici a krajní levici věnovala. V roce 1998 vyšla souhrnná publikace editovaná Petrem Fialou se zásadní kapitolou Michala Mazla (Mazel, 1998). V roce 1999 byla vydána kniha věnovaná komunismu v České republice (Fiala a kol., 1999), v roce 2001 vyšel odborný přehled vývoje anarchismu a trockismu v České republice (Bastl, 2001) a v roce 2003 kniha mapující pravicový extremismus a radikalismus (Mareš, 2003).

Následně byly dílčí informace z politologického pohledu podány v publikacích (i mimo „brněnskou politologickou školu“), které byly zaměřeny šířeji (Charvát, 2007) či na specifické fenomény, jako subkultury mládeže (Smolík, 2010) či terorismus (Mareš, 2005). K dílčím tématům vyšla i řada časopiseckých článků (většina bude citována v této knize). Souhrnný přehled se objevil pouze ve stručné formě v podobě kapitoly v zahraniční literatuře

(Novotný, 2011). Zpracovat z politologického hlediska problematiku krajní pravice a krajní levice v první dekádě 21. století se proto jevílo jako podnětná badatelská výzva.

Pojmy krajní pravice a krajní levice jsou v publikaci v zásadě užívány jako pojmy zastřešující radikální a extremistické proudy levice a pravice, přičemž cílem autorského kolektivu není přesná diferenciacie mezi radikalismem a extremismem (ostatně mezi autory ani nepanuje shoda na vhodnost užívání a vymezení pojmu extremismus a na přístup tzv. „teorie extremismu“ obecně).

„Krajní“ v pojetí této knihy znamená, že jsou buď uváděny do krajnosti některé součásti pravicových nebo levicových ideologií, anebo je v politice subjektů patrný centrifugální odpor ke stávajícímu politickému systému (což nemusí znamenat jejich extremističnost, či dokonce nelegitimitu nebo ilegálnost). Zahrnutí konkrétních subjektů do knihy tedy není důvodem k jejich apriorní difamacii či zaškatulkování coby pro režim „nebezpečných“ (některé z nich ovšem takto pojímat lze). Popis státní represe vůči některým subjektům krajní pravice a krajní levice v knize je vázán na reálné dění, nikoliv na normativní stanoviska autorů.

V knize je respektováno již poměrně vžitě rozdělení krajní pravice na nacionalismus a neonacismus a krajní levice na komunismus a anarchismus, i když si je autorský tým vědom toho, že se tyto proudy mohou v určitých případech překrývat, což komplikuje jejich popis v naznačeném schématu (např. Dělnická strana zasahovala do nacionalismu i neonacismu). Do krajní pravice v tomto smyslu nejsou pojímány různé antikomunistické subjekty a proudy (např. kolem Petra Cibulky), v rámci krajní levice není v knize samostatně popisován radikální socialismus (protože se v České republice nezformoval v popisovaném období do konstantního proudu, jako exkurz je však do kapitoly o komunismu zařazena podkapitola o neomarxistických subjektech) či levicový nevyprofilovaný populismus (kde je sporné, zda se jednalo o „krajní“ subjekty, např. u Strany práv občanů – Zemanovců).

Knihla zmiňuje některé přesahy krajní pravice a krajní levice do domácích etnických radikálních a extremistických struktur, nepojímá však tyto fenomény samostatně. V knize je popisována pouze krajní pravice a krajní levice domácí provenience, nejsou v ní tedy zmiňovány autonomně působící struktury krajní pravice a krajní levice v cizineckých a přistěhovaleckých komunitách v České republice (turecká krajní levice, ukrajinská krajní pravice apod.). Zahraniční krajní pravice je zmiňována pouze ve vazbě na transnacionální vztahy českých subjektů.

Knihla je společným monografickým dílem, přičemž kapitolu o komunismu zpracoval Miroslav Mareš, kapitolu o anarchismu Martin Bastl, kapitolu o neonacismu Petra Vejvodová a kapitolu o nacionalismu Josef Smolík. Finální

verzi knihy (včetně úvodu a závěru) dotvořil celý autorský tým. Výzkum a zpracování publikace se uskutečnilo díky podpoře Masarykovy univerzity v rámci projektu „Proměny politického a společenského pluralismu v moderní Evropě“ (MUNI/A/0888/2010).

Literatura

- Bastl, M. (2001): *Radikální levice v České republice. Devadesátá léta 20. století*. Brno: Masarykova univerzita.
- Charvát, J. (2007): *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál.
- Mareš, M. (2005): *Terorismus v ČR*. Vyd. 1. Brno: Centrum strategických studií, 2005.
- Mareš, M. (2003): *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal Centrum strategických studií, 2003.
- Novotný, L. (2011): *Extremismus in Tschechien*. In: Jesse, E., Tieme, T. (eds.): *Extremismus in den EU-Staaten*. Wiesbaden: VS-Verlag, s. 397–411.
- Smolík, J. (2010): *Subkultury mládeže. Uvedení do problematiky*. Praha: Grada Publishing.

1.1 Úvod do kontextu

Komunismus představuje i po zhroucení východního bloku na přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století důležitou součást politického spektra v globálním, evropském i českém rámci. Je stále dominantní součástí krajní levice a jeho ideje oslovují miliony lidí. Projevuje se v různých ideových i organizačních formách, což je i případ soudobé České republiky.

Pojem komunismus je přitom používán v různých významech (Backes, Jesse, 1989: 324). V širším slova smyslu je spojen s idejemi a aktivitami zaměřenými na život v nejrůznějších komunách (takže do něj spadají různé historické formy soužití v rovnostářských komunitárních kolektivech). V užším slova smyslu se jedná o ideje a aktivity, které navazují na učení Karla Marxe a Bedřicha Engelse, které bylo rozvíjeno Vladimírem Iljičem Leninem a nebylo zásadně revidováno moderními sociálně-demokratickými přístupy.

Ani toto užší vymezení však není jednoznačné. Komunismus v jeho rámci vychází z dialektického materialismu, pracuje s koncepcí třídního boje a usiluje o nastolení beztřídní společnosti, v jejímž rámci by byly zespolečňeny výrobní prostředky a postupně by byl odstraněn i stát. Socialismus je předstupněm komunismu a k přechodu od kapitalistické společnosti k socialistické je třeba uskutečnění revoluce (Bocheňski, 1994: 141).

Řada původních dogmat komunismu se dočkala reálné revize pod vlivem společensko-politického vývoje, i když někdy si sami komunisté tuto revizi nepřipouštějí. S postupující nivelizací západních společností a nárůstem sociálních států ztratila na významu role proletariátu, místo níž někteří neomarxisté užívají pojem prekariát vztahený k novým nejnižším vrstvám společnosti (Hudeček, 2007: 17). Revoluce, která byla původními marxisty, a zvláště pak leninisty chápána jako násilný fenomén, začala být v některých vyjádřeních eurokomunistů a dalších revizionistů označována i jako širší – ne

nutně násilný – proces zásadní přeměny společnosti (Fiala, Mareš, Sokol, 2007: 151–152).

Další pojetí komunismu byla vztažena pouze ke komunistickému hnutí sestávajícímu z politických stran, jejich satelitních organizací a politických režimů, případně k bloku komunistických států – ať již pouze pod vedením SSSR, nebo i konkurenčních komunistických států (např. maoistické Číně v době čínsko-sovětského sporu). Tato pojetí však byla nadměrně zužující již v době svého vzniku a dnes jsou už historicky překonána. V běžné mluvě se však objevují (slovník „za komunismu“ je vztaženo k éře tzv. „reálného socialismu“).

Komunismus se v průběhu svého vývoje vydělil do různých subvariant, jejichž přesné vymezení a ohraničení rovněž přináší řadu obtíží, které není možné podrobně rozepsat v této publikaci s ohledem na její rozsah a zaměření. Jednotlivé typy jsou určeny jednak historickými procesy a událostmi, a jednak precizací ideových východisek. S využitím přístupů různých autorů (Backes, 1989; Backes – Jesse, 1989; Bötticher, Mareš, 2011) je možné se značným zjednodušením jako hlavní ideové varianty komunismu jmenovat:

- dogmatický marxismus (nerevidované lpění na původních dogmatech děl Karla Marxe a Bedřicha Engelse, avšak bez ocenění Leninova vlivu);
- marxismus-leninismus (důraz na roli centralizované strany a násilnou revoluci vedenou proletariátem), může se vyskytovat v obecně nespecifikované formě nebo specializovaných podtypech, jako jsou:
  - stalinismus (důraz na centralizovaný komunistický stát a udržování poslušnosti prostřednictvím teroru, v současné době je charakteristický obhajobou stalinské éry);
  - trockismus (důraz na odmítnutí byrokratizace komunistického státu a na permanentní revoluci);
  - maoismus (důraz na roli rolnictva v revoluci i komunistickém státě, fakticky i na čínskou dominanci), včetně jeho národních a regionálních subvariant (enverismus jako režim v Albánii, Nakšalité jako hnutí v Indii apod.);
  - komunismy třetího světa a nezúčastněných zemí (zpravidla zdůrazňující národní či regionální specifika, např. titoismus prosazující jihoslovanskou specifickou cestu, severokorejská ideologie Čucche, využívající fakticky korejské kulturní tradice, obdobně jako tzv. africké komunismy apod.);
  - neobolševismus či neokomunismus (pragmatické kombinování dogmatických přístupů s dílčími revizemi a přizpůsobování se stávajícím poměrům s cílem maximalizace vlivu marxisticko-leninské ideologie a dědictví komunistické éry v reálných podmínkách);

- levý komunismus (poněkud zavádějící, ale etablovaný pojem, označující komunistické směry odmítající centralistické tendence a zdůrazňující roli místních sovětů a komun – např. „luxemburgismus“);
- neomarxistické komunistické směry (včetně komunistických prvků v demokratickém socialismu);
- národní bolševismus (směr zdůrazňující silně nacionální či pannacionální prvky v komunistickém hnutí, nachází se na pomezí krajní pravice a krajní levice).

V současnosti se komunismus ve světě stále projevuje ve formě komunistických režimů, které však již nelze chápat jako celek takového významu, jaký představoval sovětský blok do roku 1989. Lze je nalézt v Číně, Korejské lidově demokratické republice, Vietnamu, Laosu a na Kubě. K socialistickým idejím a egalitářskému pojetí společnosti se verbálně hlásí i někteří soudobí vládcí v Latinské Americe, o ucelenou formu komunismu se však nejedná (Bötticher, Mareš, 2011).

V globálním rámci je možné vypořádat různé politické strany v demokratických režimech i neustálených stranických soustavách, které zdůrazňují komunistickou identitu. S nimi zpravidla spolupracují různé satelitní organizace, včetně odborových. V některých zemích působí i komunistická guerillová a teroristická hnutí, jako jsou například maoisticky orientovaní Nakšalitě v Indii (Strmiska, 2011). Pozorovat lze i vliv komunismu ve vybraných subkulturách (autonomové) či jejich částech (punks, skinheads, hip-hop apod.).

V Evropě došlo po pádu komunismu k transformaci řady dřívějších dogmatických komunistických stran na strany socialistického či sociálně-demokratického typu. V některých státech jsou však komunistické politické strany poměrně silné (Moldávie, Kypr apod.), a to včetně tradicionalistických stran (Backes – Moreau, 2008: 554–558). Na evropské úrovni se vytvořily i stranické organizace a sítě, které zpravidla odpovídají jednotlivým ideovým subsměrům v rámci krajní levice a komunismu. I na evropském území působí militantní a teroristické organizace hlásící se ke komunistické ideologii, i když hlavní éra „rudého terorismu“ ze sedmdesátých a osmdesátých let 20. století již minula.

V současnosti se již zpravidla jedná o teroristické akty či kampaně nižší intenzity (Mareš, 2007). S výjimkou Řecka nedošlo v posledním desetiletí k masovým dlouhodobým subverzivním nepokojům se silným komunistickým angažmá, pokud nebudou počítány antiglobalizační demonstrace (ty se přesouvají podle míst konání významných politických summitů a jednání), nelze je však chápat výhradně jako komunistické akce (Mareš, 2009).

Vývoj komunismu ve světě je provázán i s děním na území českých zemí, přičemž zdejší události a procesy související s komunismem několikrát výrazně ovlivnily globální události a procesy. Historický vývoj determinuje i současné diskuse uvnitř komunistického spektra a jeho percepce ze strany zbytku politického spektra.

Kořeny komunistického hnutí na území Čech, Moravy a Slezska je třeba spatřovat již v radikálních proudech dělnického hnutí ve druhé polovině 19. století. V období první světové války a následných ozbrojených konfliktů se část Čechů (především z řad zajatců na ruské frontě) zapojila do bolševických jednotek, a to i v průběhu ruské občanské války. Sociální nepokoje a bolševická agitace představovaly hrozbu i pro nově vzniklý československý stát (čeští komunisté přitom sehráli významnou roli také v krátké existenci Slovenské republiky rad) (Rupnik, 2002: 44–46).

Po sporech uvnitř sociální demokracie, iniciovaných Třetí internacionálou, dochází po tzv. bojích o Lidový dům v roce 1921 ke vzniku Komunistické strany Československa (KSČ), která představovala jedinou významnou multinárodní stranu v Československé republice a dosahovala v ní nemalých volebních úspěchů (pravidelně kolem 10 % hlasů) (Fiala a kol., 1999: 29). V roce 1929 se do jejího čela dostává stalinistické křídlo pod vedením Klementa Gottwalda, eliminováni byli umírnění tzv. „šmeralisté“ i trockisté ve straně (Rupnik, 2002: 72–80). Otevřeně subversivní činnost byla pod vlivem strategie „lidové fronty“ nahrazena ve druhé polovině třicátých let podporou antifašistických sil (při zdůrazňování vazby na Sovětský svaz), což se projeвило i v krizovém roce 1938 (Fiala a kol., 1999: 27).

V tzv. druhé republice byla KSČ zakázána, což jí ale umožnilo vybudovat ilegální struktury ještě před nacistickou okupací zbytku českých zemí. V období protektorátu Čechy a Morava byla strana mezi lety 1939–1941 ideově a aktivisticky paralyzována důsledky paktu Molotov–Ribbentrop, následně však sehrála mimořádně důležitou roli v protifašistickém boji v domácím i zahraničním odboji (pod vedením tzv. Moskevského centra) (Fiala a kol., 1999: 34–36).

Po přijetí Košického vládního programu v dubnu 1945 se stala KSČ výraznou a stále více dominující součástí tzv. třetí republiky, což se potvrdilo i jejím volebním vítězstvím v roce 1946. Narůstajícímu komunistickému tlaku na ovládnutí státních struktur nebyly demokratické strany schopné čelit a demise ministrů v únoru 1948 nesplnila svůj účel, ale umožnila komunistům nastolit nedemokratický režim pod jejich vedením (Rataj-Houda 2010: 56).

Ten se projevil mimořádně brutálně především v tzv. padesátých letech, respektive v období stalinismu v Československu 1948–1955 (Rataj-Houda, 2010: 71–72), kdy docházelo k aplikaci státního teroru proti demokratickým

oponentům a později i proti mnoha komunistům samotným, přičemž nepřátelská „spiklenecká centra“ byla označována i jako trockistická (přestože se reálně o trockisty v naprosté většině nejednalo)¹. Je přitom zajímavé, že vedoucí roli komunistické strany zakotvila až ústava z roku 1960.

V šedesátých letech dochází k postupnému uvolňování poměrů, zpočátku především v kulturní sféře. Uvnitř KSČ se objevila ve druhé polovině šedesátých let silná idea „socialismu s lidskou tváří“ (tedy nedogmatického socialismu bez sovětského diktátu), která byla prosazována v průběhu tzv. pražského jara v roce 1968 a která byla ztělesněna tehdejším generálním tajemníkem KSČ Alexanderem Dubčekem. Pražské jaro však bylo zastaveno invází vojsk Varšavské smlouvy dne 21. srpna 1968 a následným přízpusobením se tzv. Brežněvově doktríně (Fiala a kol., 1999: 61–62).

V roce 1969 byla zahájena éra tzv. normalizace, na jejímž počátku došlo k rozsáhlým stranickým čistkám vůči těm, kteří lpěli na odkazu pražského jara (část těchto tzv. „osmašedesátníků“ pak působila v emigraci, část v disentu, většina se ale politicky přestala angažovat). Nová stranická garnitura byla naopak jednoznačně spjata s odmítnutím idejí demokratizačního procesu roku 1968, a proto se bránila reformním pokusům v politické i ekonomické oblasti. Snažila se o zajištění sociálních jistot a mírného blahobytu a očekávala od obyvatel formální loajalitu k režimu, jejíž nedodržení sankcionovala (i když obecně mírnějšími prostředky než v padesátých letech).

Když byla po nástupu Michaila Gorbačova zahájena ve druhé polovině osmdesátých let přestavba a glasnost, českoslovenští komunisté se k přestavbě přihlásili spíše formálně než skutečně zásadními změnami normalizačního režimu. Změna vedení KSČ, kdy Gustáva Husáka nahradil Miloš Jakeš, nepřinesla ideovou obměnu (Fiala a kol., 1999: 68–69). Mladší generace straníků byla v KSČ většinou spíše z osobních prospěchářských důvodů, i když navenek demonstrovala i ideovou oddanost komunismu (Mareš, 2008: 290).

Když však začala být stabilita režimu narušována změnou mezinárodní situace a ztrátou sovětské podpory zvnějšku a souvisejícím nárůstem aktivit demokratické i jiné opozice zevnitř, nebyla velká část straníků ochotna se pro záchranu režimu razantně angažovat a přívrženci tzv. „čínské cesty“ (termín je odvozen z brutálního potlačení studentských protestů v Pekingu v roce 1989) byli slabí. Po zahájení tzv. sametové revoluce v listopadu 1989 se KSČ ocitla v defenzivě, nicméně byla schopna vyjednat svoji účast ve vládě národní jednoty až do prvních svobodných voleb v červnu 1990. Na mimořádném

1 Výjimkou byl Závěš Kalandra (popravený v roce 1950), který inspiroval nonkonformního umělce Zbyňka Fišera (známého pod pseudonymem Egon Bondy). Bondy v šedesátých letech tendoval i k maoismu.

sjezdu v prosinci 1989 se strana omluvila za některé předchozí chyby, jak však ukázal pozdější vývoj, v mentalitě dominantní části členstva se tyto omluvy neprojevyly. Nedošlo ke změně názvu ani k rozpuštění strany (ať již vnitřním rozhodnutím nebo vnějším zásahem) (Fiala a kol., 1999: 97–98).

Dne 31. března 1990 byla založena jako Komunistická strana Čech a Moravy jako územní organizace KSČ v České republice, aby se vyrovnal nepoměr způsobený dlouhodobou existencí Komunistické strany Slovenska (KSS). S ohledem na slovenské emancipační snahy docházelo k rozvolňování federální KSČ. Ta byla na podzim 1990 přeměněna na federaci KSČM (která byla jako samostatná strana registrována 28. listopadu 1990) a KSS se zkratkou KSČS. Slovenská KSS doplnila svůj název o část Strana demokratické levice (SDL) a krátce nato začala užívat výhradně tento název. KSČS se postupně stala pouze formálním svazkem, a proto bylo rozhodnuto o jejím zániku (z rejstříku byla vymazána v roce 1992) (Mareš, 2008: 291).

KSČM se v prvních letech po pádu komunismu potýkala s vlnou reformních pokusů, které však vesměs skončily neúspěšně, stejně jako samostatné působení reformních skupinek po jejich odchodu v nových stranách. Dogmatický charakter strany potvrdilo i vnitrostranické referendum o jejím názvu v roce 1991, kdy se proti změně vyslovily tři čtvrtiny členů. Po neúspěchu reformního předsedy Jiřího Svobody, zvoleného do čela KSČM v roce 1990, jej v roce 1993 nahradil ve funkci Miroslav Grebeníček (Fiala a kol., 1999: 124–125). Pod jeho vedením se strana etablovala v českém politickém spektru a její pozici nebyly schopny v devadesátých letech narušit ani skupinky reformních demokratických socialistů, ani stalinistické a jiné dogmatické formace „zleva“.

Komunistická strana Čech a Moravy potvrdila svoji pozici i volebními zisky. Již jako součást KSČ se umístila ve volbách do Federálního shromáždění (13,48 % do SL FS, 13,80 % do SN FS) i do České národní rady (13,24 %) na druhém místě, přičemž absolutní počet hlasů 997 919 do Sněmovny národů představuje nejvyšší absolutní (nikoliv procentuální) zisk pro komunistickou stranu v polistopadovém období vůbec. Společenské i vnitrostranické anti-komunistické turbulence se KSČM v roce 1992 snažila tlumit vytvořením koalice Levý blok, která se umístila opět na druhém místě a do ČNR získala 14,05 % hlasů. V roce 1996 se sice zisk KSČM ve volbách do PS PČR snížil a strana se propadla na třetí místo za ČSSD, nicméně díky 10,33 % hlasů razantně zvítězila nad reformistickými odštěpeneckými rivaly z Levého bloku (1,40 %) a Strany demokratické levice (0,13 %), dogmatická Strana československých komunistů ani nezaplatila kauci a nekandidovala. V roce 1998 KSČM obdržela 11,03 % hlasů a následně se Grebeníčkovy vedení prosadilo i na sjezdu ve Žďáru nad Sázavou v roce 1999 (Fiala a kol., 1999: 136–137).

Neobolševické vedení KSČM získalo v devadesátých letech postupně oporu i v mládežnické organizaci Komunistický svaz mládeže a několika dalších stranických satelitních organizacích. KSČM však v politickém spektru zůstávala izolována, což zdůraznilo i tzv. hradecké usnesení ČSSD z roku 1993 a na ně navazující bohumínské usnesení ČSSD z roku 1995, v nichž si ČSSD zapověděla spolupráci s KSČM i dalšími extremistickými stranami (Mareš, 2008: 299).

Vedle KSČM a odštěpeneckých skupin se v devadesátých letech vytvořily i organizace a struktury méně významných komunistických proudů, především trockistických. Poté, co neuspěl sjednocující projekt trockistické a anarchistické radikální levice s názvem Levá alternativa, působily tyto trockistické skupinky na nestranické bázi a lavírovaly mezi podmíněnou podporou KSČM a ČSSD (Bastl, 2001: 108).

Na prahu první dekády tak vstupovala jako dominantní síla krajní levice KSČM, disponující sice ubývajícím, ale stále na české poměry nejsilnějším členskou základnou a poměrně disciplinovaným voličstvem. Ke KSČM bylo připoutáno množství satelitních organizací, které byly personálně propojeny se stranickou základnou. Vedle KSČM se vytvořila i různá dogmatictější uskupení, přičemž s některými z nich na regionální bázi spolupracovali i členové KSČM. Naopak rezervovaný byl postoj k demokratickým socialistickým odštěpencům, kteří od roku 1998 působili hlavně ve Straně demokratického socialismu (SDS). Trockistické skupiny se pokoušely entristickou taktikou podchytit radikálně levicovou mládež a současně spolupracovat i s mládežnickými marxisticko-leninskými organizacemi. Další komunistické proudy neměly větší význam.

1.2 Vývoj

1.2.1 Komunistická strana Čech a Moravy

KSČM vstupovala do první dekády nového tisíciletí jako strana se silnou členskou základnou – k lednu 2000 působilo v 5 276 základních organizacích 128 346 členů (Balín, 2000: 1) –, disciplinovanými voliči a s vedením se silným mandátem, které získalo na sjezdu ve Žďáru nad Sázavou, který se konal ve dnech 4.–5. prosince 1999. KSČM na něm zdůraznila svůj protikapitalistický charakter a podrobila paušální kritice polistopadový vývoj. Do čela strany

sjezd potvrdil Miroslava Grebeníčka a schválil několik důležitých dokumentů, především „KSČM na přelomu tisíciletí“ a „Program obnovy“ (KSČM, 2000)².

Strana se v období tzv. opoziční smlouvy mohla profilovat v opozici vůči levicovému rivalovi z ČSSD, jehož vláda závisela na toleranci občanských demokratů. KSČM si přitom udržovala kritický odstup od dalších anti-opozičně-smluvních subjektů, které se naopak vůči ní stavěly z antikomunistických pozic (projevilo se to např. rezervovaným postojem KSČM k oběma stranám sporu v období tzv. televizní krize na přelomu let 2000–2001).

KSČM se v roce 1999 zapojila do silné kampaně proti zásahům NATO v Jugoslávii, která přímo navazovala na předchozí kampaň proti vstupu České republiky do této organizace. V roce 2000 se podílela i na protestech proti zasedání Mezinárodního měnového fondu a Světové banky v Praze, a to především demonstrací 23. září 2000³. Zahraničně-politickou agendu využívala intenzivně i v dalším období, samozřejmě vedle stabilní kritiky establishmentu.

První polovinu první dekády lze přitom označit za jistotu „zlatou procentuální éru“ KSČM, protože v ní strana dosahovala největších procentuálních zisků. V roce 2000 zaznamenala KSČM úspěch v prvních krajských volbách, když získala 21,14 % hlasů (ČSSD pouze 14,66 %) a 161 mandátů. Vzhledem ke špatnému výsledku ČSSD, a naopak úspěchům Čtyřkoalice a ODS však tento zisk neumožnil průnik do exekutivní sféry.

Doposud nejúspěšnější procentuální⁴ komunistický výsledek v parlamentních volbách se KSČM podařilo docílit ve volbách do PS PČR v roce 2002. Obdržela 18,51 % hlasů (882 653 absolutně) a získala 41 mandátů, což znamenalo třetí místo za vítěznou ČSSD a druhou ODS⁵. Komunisté sice početně mohli vytvořit vládu s ČSSD, ta však setrvala na Bohumínském

2 Zajímavé hodnocení žďárského sjezdu prezentoval s odstupem více než deseti let reformní komunista Jiří Dolejš, který zdůraznil obměnu a omlazení vedení na tomto sjezdu a dále uvedl: „Předseda Grebeníček se tehdy jasně hlásil k nedogmatickému marxismu, vymezil se vůči staromilcům ve straně (zakročil např. rázně proti marx-leninskému časopisu *Dialog: otázky, odpovědi*) a označil převzetí sovětského modelu po roce 1948 za základ budoucích problémů. Žďárský sjezd nebyl zlomový, ale mnohými byl tehdy vnímán jako sjezd nové naděje.“ (Dolejš, 2010: 41–42).

3 Jednalo se tedy o jinou demonstraci, než byla známá dne 26. 9., při níž došlo k masivnímu násilí ze strany anarchistického Black Blocku.

4 Nikoliv však absolutní, ten docílila KSČ v roce 1990.

5 Lubomír Vacek, předseda Klubu sociologů a psychologů při KSČM, hodnotil příčiny úspěchu následovně: „Vzestup KSČM má více příčin. Nejde jen o momentální sympatie stovek tisíc občanů s komunisty, o relativní stabilitu jejich vztahu k socialistickým idejím a cílům, ale jde o hlubší příčiny: o celkový obraz strany v očích lidí, o volební program KSČM, ale také o vlastní zkušenosti s politikou KSČM, s jejími současnými představiteli, a hlavně o hluboké sociální citění podstatné části české populace.“ (Vacek, 2002: 6).

usnesení a upřednostnila koalici s těsnou většinou ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU (kterou preferoval i tehdejší mediální mainstream).

Komunisté proto mohli pokračovat v razantní protivládní politice. Na počátku roku 2003 přitom došlo k jejich nečekanému zatažení do zásadního politického procesu, a sice volby prezidenta České republiky. Poté, co sociální demokraté nebyli schopni uskutečnit konzistentní strategii na prosazení svého kandidáta, podpořila část komunistů v tajné volbě Václava Klause. S komunisty přitom vyjednávali všichni kandidáti s výjimkou senátorky Moserové (Drda, Dudek, 2006: 106).

V roce 2003 jako jediná strana se zastoupením ve sněmovně doporučila KSČM svým stoupencům hlasovat v referendu proti vstupu České republiky do EU, i když ve vedení strany nebyly názory na tuto otázku jednotné (část reformistů byla pro vstup). Jak ale uvádí jeden z podporovatelů vstupu Jiří Dolejš, strana sice nedoporučila „svým voličům ANO, ale jasně prohlásila, že dlouhodobě je pro socializující evropskou integraci, a to i v podobě EU. Z 3,4 milionu voličích, kteří v roce 2003 hlasovali pro vstup do EU, bylo nakonec cca 200 tisíc voličů KSČM“ (Dolejš, 2010: 130–131).

Ve dnech 15.–16. května 2004 se v Českých Budějovicích konal VI. sjezd KSČM, kde se předsedou opět stal Miroslav Grebeníček. Na následujícím zasedání ÚV KSČM byli místopředsedy zvoleni Jiří Dolejš, Václav Exner, Karel Klimša, Vojtěch Filip a František Toman (KSČM, 2010). S touto sestavou pak strana naposledy dominovala volebním ziskům levice v České republice a využila nespokojenosti se Špidlovou vládou.

Ve volbách do Evropského parlamentu ve dnech 11. a 12. června 2004 získala KSČM 20,26 % hlasů (472 862) a šest mandátů, což znamenalo druhé místo za ODS, zatímco ČSSD zcela propadla. Klub v Evropském parlamentu se následně stal jednou z důležitých opor reformistů, mimo jiné díky přítomnosti Miloslava Ransdorfa. Ve volbách do EP uspěl i Vladimír Remek (první československý kosmonaut), který se stal jednou z důležitých propagačních ikon strany.

Další úspěch přinesly komunistům krajské volby, které se uskutečnily 5.–6. listopadu 2004. KSČM obdržela 19,48 % hlasů a 157 mandátů a obsadila druhé místo za vítěznou ODS. S ohledem na masivní úspěch občanských demokratů a opětovně slabé zisky ČSSD se nepodařilo uskutečnit možnou komunisticko-sociálně-demokratickou spolupráci na krajské úrovni (a to ani v Ústeckém kraji, který v tomto směru před volbami vypadal pro komunisty nadějně). V senátních volbách, které jsou pro KSČM tradičně neúspěšné, se však zdařila některé jednání o vzájemné podpoře KSČM-ČSSD ve druhém kole voleb, i když nakonec neměla dostatečný voličský efekt (Dolejš, 2004: 3).

KSČM procházela úspěšným obdobím, přesto došlo k nečekané změně v jejím čele. Dne 1. října 2005 byl novým předsedou zvolen Vojtěch Filip. Miroslav Grebeníček z funkce odstoupil kvůli neshodám ve vedení strany. Zvolení Filipa bylo interpretováno jako posun k veřejně přijatelnější image KSČM, nicméně toto očekávání zůstalo nenaplněno (Mareš, 2008: 292).

Filip byl zvolen v době, kdy do závěrečné fáze své existence vstupovala vláda ČSSD s KDU-ČSL a US-DEU, jejíž vnitřní spolupráce byla – zvláště po aféře s bytem Stanislava Grosse (v níž sehrál významnou roli tehdejší lidovec Miroslav Kalousek) – výrazně narušena. S novým předsedou vlády Jiřím Paroubkem, který do funkce nastoupil v roce 2005, se sociální demokraté odhodlali k výraznější spolupráci s komunisty na parlamentní půdě. Společně prosadili několik zákonů. Tuto symbiózu však bývalý předseda strany Grebeníček na počátku roku 2006 kritizoval (Mareš, 2008: 292), přesto ale byla uskutečňována až do voleb.

Naděje na pokračování spolupráce na levici (např. ve formě podpory menšinové vlády ČSSD) ale zůstaly nenaplněny. Volby v roce 2006 přitom přinesly KSČM absolutní i relativní pokles hlasů. Získala 12,81 % hlasů (685 328) a pouze 26 mandátů. S ohledem na vysoký zisk ČSSD však tento výsledek znamenal, že se vytvořila tzv. patová situace 100 na 100 (myšlen je poměr sil ve sněmovně), kdy vítězná ODS nebyla schopna získat spolu s KDU-ČSL a Stranou zelených většinu. Zelení přitom spolupráci s ČSSD a komunisty odmítli.

Do diskusí o vládě byli nečekaně – a bez výrazného vlastního přičinění – zapojeni komunisté poté, co v létě 2006 nastínil Miroslav Kalousek z KDU-ČSL možnost menšinové vlády lidovců a sociálních demokratů podporované od KSČM, nicméně tato iniciativa byla po razantním odporu ze strany některých místních lidoveckých organizací odmítnuta (Havlík, 2010: 16).

Když na počátku roku 2007 vznikla díky přeběhlíkům z ČSSD Topolánková vláda, KSČM ji pochopitelně nepodpořila a začala se soustředit na opoziční politiku. Komunisté se zaměřili jednak na tradiční kritiku vlády v socioekonomických otázkách a obranu před antikomunismem, jednak na tehdy žhavé téma výstavby americké raketové základny na českém území.

Jejich vlastní strana byla zasažena problémem, který se týkal prodeje sídla KSČM na ulici Politických vězňů v Praze. K tomu se strana zavázala v roce 2005. Budovu měla odprodat italské firmě Poste Re. Prodej si však rozmyslela, což vyvolalo soudní spor. Kvůli této aféře odstoupil koncem roku 2006 z funkce místopředsedy Václav Exner. Soudní spor ohledně této věci se táhne do současnosti a není definitivně dořešen. Podle posledního známého rozhodnutí z prosince 2010 má KSČM zaplatit za zrušení smlouvy 40 milionů korun, hodlá se však soudit dále (Šulcová, 2010).

V prezidentských volbách v roce 2008 nejprve komunističtí poslanci podporovali Jana Švejnara (který měl podporu sociálních demokratů i menších koaličních stran), v posledním kole se však zdrželi hlasování. Ve druhém kole postavili překvapivou vlastní kandidátku, tehdejší europoslankyni Janu Bobošíkovou⁶ (v tu dobu členku strany Politika 21). Ta však ještě před prvním kolem druhé volby odstoupila s tím, že pro ni nebyla vyjednána dostatečná podpora. Následovala opětovná podpora Švejnarovi v prvních dvou kolech volby a zdržení se v posledním kole, které však vítězný kandidát Václav Klaus s ohledem na dostatečný počet hlasů odjinud nepotřeboval. (Havlík, 2010: 17)

Ve dnech 17.–18. května 2008 se uskutečnil VII. sjezd KSČM v Hradci Králové, který posílil reformní proud KSČM. Předsedou byl zvolen Vojtěch Filip a na dalším zasedání ústředního výboru byli za místopředsedy zvoleni Jiří Dolejš, Leo Luzar, Jiří Maštálka, Věra Žezulková, Jana Bystřická a Čeněk Milota (KSČM, 2010).

V krajských volbách v roce 2008 získala KSČM 15,03 % hlasů a 114 mandátů ve všech zastupitelstvech, což byl oproti předchozím volbám pokles. V těchto volbách však byla výrazným způsobem prolomena izolace KSČM, což se do té doby dělo pouze na komunální úrovni. Díky masivnímu úspěchu ČSSD se na regionální úrovni poprvé KSČM přímo podílela na vytváření krajských koalic.

V Moravskoslezském kraji vytvořila KSČM koalici s ČSSD a v Karlovarském kraji vytvořila koalici s ČSSD a Doktory za uzdravení společnosti. Ve třech krajích – Středočeském kraji, Moravskoslezském kraji a Kraji Vysočina – podpořila KSČM radu tvořenou ČSSD bez toho, aby byla sama na radě účastna, tímtéž způsobem podpořila v Libereckém kraji radu tvořenou ČSSD a Stranou pro otevřenou společnost (Švec, 2010: 200)⁷.

Poslanci KSČM podpořili všechna hlasování o nedůvěře Topolánkově vládě, které iniciovala ČSSD, včetně toho, které znamenalo pád této vlády v březnu 2009. Na sestavování dočasné Fischerovi vlády komunisté podíl neměli a při hlasování o důvěře pro ni se komunističtí poslanci zdrželi (Havlík, 2010: 17). Relativním úspěchem, i když se zřetelným poklesem oproti roku 2004, skončily pro KSČM evropské volby v červnu 2009. Získala v nich 14,18 % hlasů a čtyři mandáty.

■■■■■■■■■■

6 Bobošíková byla v roce 2004 zvolena do EP jako nezávislá kandidátka za politické hnutí Nezávislí, po zvolení však s ním již svázána nebyla. V EP působila jako nezařazená poslankyně známá svými euroskeptickými názory.

7 Politolog Švec přitom odmítá tyto rady označovat za menšinové koalice, protože při hlasování závisí na většinové podpoře všech zastupitelů (Švec, 2010: 199).

Zrušení předčasných voleb po rozsudku Ústavního soudu v roce 2009 stranu výrazněji nezasáhlo. Výraznější problém pro ni v září tohoto roku znamenala první větší „korupční aféra“, spjatá s touto stranou, do níž se zapletl místopředseda strany a neformální vůdčí osobnost reformistů Jiří Dolejš. Reportér MF Dnes se skrytou identitou podnikatele v loterijní oblasti nabízel jeden milion korun různým politickým stranám, pokud zabrání novelizaci zákona o loteriích, podle níž by majitelé heren museli platit milion korun za každý nový automat. Dolejš a další místopředseda KSČM Čeněk Milota byli podle MF Dnes ochotni za uvedených podmínek peníze přijmout (IDnes, 2009).

Po zveřejnění aféry se Dolejš i Milota vzdali funkcí, mimo nich (bez vazby na aféru) odstoupila ze zdravotních důvodů i další místopředsedkyně Bystřická. Novými místopředsedy byli zvoleni Stanislav Grospič, Josef Skála a Miloslava Vostrá (Havlík, 2010: 18). Došlo tak k oslabení reformního křídla, protože Skála a Grospič jsou řazeni k dogmatikům (Holubec, 2010: 173). Dolejš však zůstal poslancem i kandidátem do voleb v roce 2010.

Před těmito volbami se (již opětovně) široce spekulovalo o možnosti vzniku vlády ČSSD s podporou KSČM, nakonec k tomu však k překvapivě nízkému (i když vítěznému) zisku ČSSD a propadu KSČM nedošlo. Komunisté získali nejmenší volební výsledek co do absolutního počtu hlasů (589 765) od roku 1990 (Havlík, 2010: 18), procentuálně dosáhli 11,27 % a získali 26 mandátů (stejně jako v roce 2006).

KSČM tedy nebyla schopna zabránit vzniku pravicové vlády ODS, VV a TOP 09 a stala se pochopitelně kritickou reforem a skandálů, které byly s touto vládou spjaty. V létě roku 2010 byla strana oslabena, když z ní v severních Čechách vystoupil tehdejší senátor Vlastimil Balín (mandát mu v témže roce končil). V tomto regionu již dva roky předtím opustil stranu její někdejší senátor Jaroslav Doubrava, který se stal nejprve v roce 2008 zastupitelem a v roce 2010 senátorem za regionální uskupení Severočesí.cz.

KSČM byla přes řadu problémů i na počátku druhé dekády 21. století důležitou stranou českého stranicko-politického systému. Uvnitř KSČM probíhala po volebním neúspěchu omezená diskuse o jeho příčinách, strana se však nebyla schopna shodnout na jasném a společném stanovisku. Důvodem je vnitřní ideové rozštěpení v KSČM, kde lze vyzorovat tři hlavní proudy. Hlavní štěpení přitom probíhá na otázkách vztahu k názvu strany, k minulosti komunistického hnutí a k současné evropské integraci a specifiky ke Straně evropské levice (Mareš, 2005a: 134).

Prvním proudem jsou reformisté. Jejich představitelé sice celkově akceptují přínos komunistického hnutí a oceňují i řadu aspektů komunistického režimu v Československu, avšak kritizují excesy stalinismu a jiných komunistických

totalitních režimů, případně i vybraná negativa komunistické éry na území Československa. V českém prostředí nahlíží pozitivně i na ideje pražského jara a komunismu s lidskou tváří. Oceňují také ekologickou politiku. Jsou ochotni připustit změnu názvu strany. Dosavadní evropskou integraci sice nahlíží kriticky, snaží se však o její změnu a využití k vlastním cílům. Podporují i členství KSČM ve Straně evropské levice⁸ (PEL).

Významnou oporou reformistů se v první dekádě stalo Teoreticko-analytické pracoviště ÚV KSČM, které vydávalo i tímto směrem zaměřený teoretický časopis *Alternativy*. Jak již bylo uvedeno, jisté vůdčí role v tomto proudu se ujal Jiří Dolejš. V roce 2010 zformuloval svoje stanoviska v knize „Levice mezi minulostí a budoucností“ (Dolejš, 2010). Důležitým centrem se stal i poslanecký klub v Evropském parlamentu, především díky přítomnosti Miloslava Ransdorfa a Jiřího Maštálky.

Protipól reformistů tvoří proud, který by bylo možné nazvat nejhodněji jako dogmatický (Mareš, 2005a), i když se v mediálním, politickém i odborném diskurzu objevují další pojmy (stalinisté, nostalgici, konzervativní či ortodoxní proud apod.). Tito lidé odmítají kritické náhledy na komunistickou historii (kritizují pouze malou revolučnost a rozhodnost jeho představitelů v boji proti „kontrarevolučním tendencím“), včetně éry stalinismu a tzv. padesátých let. Odmítají i pražské jaro a oceňují invazi vojsk pěti států Varšavské smlouvy. Na rok 1989 nahlízejí jako na kontrarevoluční převrat. Razantně zavrhnou změnu názvu strany. Odmítají soudobou evropskou integraci jako celek a negativně nahlíží na Stranu evropské levice, kterou vnímají jako příliš reformistickou. Jsou jim blízké dogmatické postoje Komunistické strany Řecka (Holubec, 2010: 171). Oporu má tento proud v několika významných lokálních a regionálních organizacích strany i v jejích satelitních organizacích, v Marxisticko-leninském odborném klubu KSČM a je propojen i s okruhem věrných čtenářů listu *Dialog: otázky a odpovědi*. Jeho jistou „mediální ikonou“ se stala Marta Semelová (Roháč z Dubé, 2009).

Třetí proud je obtížně určitelný, protože se ideově nachází mezi dvěma výše jmenovanými. Pracovně jej lze nazvat jako neokomunistické pragmatiky, kteří se snaží balancovat mezi převážně dogmatickými náladami a postoji členské základny a části vedení a současně nezavdávat příčiny k odchodu reformistů a k antikomunistickým výpadům (které ji mohou poškodit v očích potenciálních voličů) anebo státní represi vůči straně. Tento proud reprezentoval po většinu svého působení ve funkci předsedy Miroslav Grebeníček (po

8 Ta vznikla v roce 2004, především z iniciativy reformně komunistických a radikálních socialistických stran. KSČM se v ní stala pouze pozorovatelem, nikoliv plnoprávným členem (Fiala, Mareš, Sokol, 2007: 156).

odchodu se přidal spíše k dogmatikům) a fakticky na něj navázal i Vojtěch Filip, i když usiloval o reformnější image (Mareš, 2005a: 135).

Jistý „návod“ (byť prezentovaný se sarkastickým nadhledem) pro pragmatiky uvnitř KSČM se objevil v materiálu „Komunistické hnutí u nás už zase jednou za rozcestím“, který se objevil koncem roku 2009. Jeho autor, píšící pod pseudonymem Jan Roháč z Dubé, se hlásil k reformnímu proudu. K pragmatismu v KSČM uvedl: „Z celé námi popsané historie strany názorně vyplývá, v jaké situaci mohl a může svou politickou kariéru vykonávat pragmatický politik v KSČM, a to v centru i v regionu.

1. Musí respektovat mírnou a někdy výraznější převahu stalinských, konzervativních a nacionalistických nálad ve straně a do určité míry s nimi korespondovat. Může je dráždit mírnou reformností, ale nesmí dopustit, aby se proti němu vzdala konzervativní odmítavá reakce. Zejména nesmí dopustit, aby příliš (jak ve straně, tak navenek) byly vidět reformní názory a dostávaly určitý významný prostor (např. ve stranické tisku). Nemůže nijak sáhnout na časopis *Dialog*, o kterém musí předstírat, že vlastně ani neexistuje.
2. Nesmí dopustit, aby ve straně vzplanul nějaký názorový boj – o žádnou otázku, musí udržovat určitou křehkou rovnováhu mezi převládajícím stalinismem a konzervatismem a jej mírně vyvažujícím reformním přístupem, a to i pokud jde o obsazení funkcí.
3. Musí neustále tancovat mezi zájmy regionálních lobby a regionálních politiků a nedopustit, aby se proti němu spojili.
4. Musí si být vědom malé informovanosti své nejširší členské základny a udržovat ji v poklidu, že se nic neděje, že se „nehádáme“ a moudré vedení ví, co dělá.
5. Musí v ní také udržovat z minulého systému převládající představu, že politici KSČM nejsou jako jiní, že nemají osobní a lobbistické zájmy, že jim jde čistě o věc a o stranu a vůbec lepší příští.
6. Pokud dělá politické obchody navenek, musí to před členskou základnou umět utajit a dát tomu podobu objektivní nevyhnutelnosti (to mu jeho protivníci v buržoazních stranách nebo v ČSSD často velmi usnadňují, v případě poslední volby např. tím, že se mermomocí pokoušeli vnutit KSČM podporu nevyhovujícího kandidáta Švejnara).
7. Pod různými lobbistickými tlaky a v důsledku obchodních zájmů musí komunikovat zejména směrem k určitým zemanovsko-klausovským strukturám a udržovat si spojení na východ po ose Moskva–Peking–Hanoj, přičemž si nesmí rozházet ani Pchongjang. Totéž samozřejmě platí i o směru Havana–Caracas a dále do jižní Ameriky. Respektovat musí

- i silné ideologické stalinské vlivy z Řecka. Naopak vztah k EU musí, alespoň navenek, prezentovat jako velmi vlažný.
8. Musí brát úvahu vliv M. Štěpána v Praze a komunikovat s ním.
  9. Musí do jisté míry tolerovat stalinské tendence v nepočetné mládeži a snášet útoky z tohoto směru.“ (Roháč z Dubé, 19–20)

Strana v zásadě po celou první dekádu díky vnitrostranickému rozložení i díky taktice vůči svým příznivcům, potenciálním spojencům i oponentům ukazovala „různé tváře“, včetně hodnocení minulosti (Balík, 2005). Dělo se tak nejenom díky účelovému zakrývání dogmatismu vůči vnějšímu prostředí, ale díky tomu, že řada představitelů strany – reálně „odrevolučněných“ – předstírá komunistické odhodlání dle dogmat, aby se zalíbili členské základně (Slačálek, 2004).

Uvedené sporné prvky souvisí i s volební strategií strany, protože musí balancovat mezi uspokojením tradiční voličské základny a oslovováním nových voličů. V roce 2009 měla 71 000 členů (s průměrným věkem sedmdesát let), což bylo nejvíce ze všech politických stran v České republice, znamenalo to však pokles oproti roku 1996 (stabilizace strany po vlně odštěpů), kdy měla 171 000 členů, přičemž pouze 7,9 % členů vstoupilo do KSČM po roce 1989 (Holubec, 2010: 165). Strana přitom disponuje silnou a věrnou voličskou základnou, která se ovšem zmenšuje vzhledem k tomu, že i její jádro je v důchodovém věku. Nicméně, jak uvedl v roce 2008 sociolog Lukáš Linek, strana se i se současným elektorátem může ještě dlouhou dobu udržet v Poslanecké sněmovně ČR (Linek, 2008).

Důvody této podpory vidí Linek „především v tom, že v roce 1990 bylo poslední prokomunistické kohortě teprve 40 let. Tento věk je sice vzhledem k demografickým údajům již za polovinou průměrného života, nicméně z hlediska voleb je tento věk minimálně pět let před polovinou něčeho, co lze nazvat volební život. Ten totiž začíná v 18 letech. Tyto skutečnosti umožňují pochopit, proč modely hypotetické volební podpory KSČM za předpokladu čistého vlivu kohort (tedy postupného stárnutí a umírání jejich voličů) ukazují, že v horizontu necelých patnácti let nedojde k poklesu podpory této strany pod hranici její volitelnosti.“ (Linek, 2008: 334)

Procentuální zisky KSČM může příznivě ovlivnit i nízká voličská účast. Podpora strany podle Linka „klesá s nárůstem volební účasti do přibližně 65 %, od níž přibližně stagnuje. Mezi nevoliči, již jsou většinou nespokojeni s politikou, nezajímají se o ni, nevěří volbám apod. má KSČM přibližně stejnou hypotetickou podporu jako mezi voliči.“ (Linek, 2008: 335)

Ve volbách do Poslanecké sněmovny ČR v roce 2010 si KSČM udržela podle průzkumu agentur SC & C a SPSS ČR pro Českou televizi ze všech stran